ASPECTE ALE TRADUCERII *PALIEI DE LA ORĂŞTIE*

Alexandru GAFTON
(Universitatea „A.I. Cuza“ din Iaşi)

1. *Palia de la Orăştie* poate fi privită din numeroase perspective, ca act cultural, lingvistic, religios etc., fiecare dintre acestea evidenţiind anumite trăsături ale PO. Toate aceste perspective, însă, împreună cu concluziile ce decurg din respectivele focalizări ale cercetării şi ale discursului, pentru a nu fi afectate de inadecvare la realitate, trebuie să ţină seamă de caracteristica esenţială a *Paliei de la Orăştie*: aceasta este o traducere. Întrucît, înainte de toate, textul PO provine de pe urma unui astfel de act - profund grevat de felurite constrîngeri, cerinţe şi însuşiri -, orice fel de consideraţie asupra unui astfel de text trebuie să plece de la o corectă imagine asupra actului traducerii. Altfel spus, orice astfel de cercetare trebuie să se constituie în deplină coerenţă cu datele furnizate de analiza traducerii textului cercetat, în continuarea analizei traducerii[1].

În cele ce urmează, pe baza studierii integrale a *Paliei de la Orăştie*, ca traducere, vom trasa cîteva caracteristici definitorii ale acestei traduceri, încercînd să limităm la maximum materialul ilustrativ.

2. După cum a susţinut cu argumente valide M. Roques, cel mai asiduu şi competent cercetător care s-a ocupat îndeaproape de acest text, PO reprezintă o traducere a unui text maghiar şi a unei ediţii a *Vulgatei*. Precum multe alte

[1] Chiar dacă cercetătorul este arareori mulţumit de concluziile pe care le extrage din analiza minuţioasă şi aprofundată a datelor, realitatea care decurge din aplicarea cu rigurozitate a metodelor ştiinţifice de cercetare se impun, dincolo de orice coerenţă şi simetrie imaginate de spiritul uman.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

traduceri care - din felurite motive - nu şi-au luat un singur model, PO se constituie pe baza textelor latin şi maghiar ca o traducere uniformizată doar de anumite cerinţe stringente ale limbii române şi de unele efecte ale concepţiei traducătorului a ceea ce trebuie să fie o traducere de text biblic. Dincolo de faptul că nu reproduce, în mod fidel şi integral, nici textul latin, nici pe cel maghiar şi de faptul că prezintă porţiuni care pot fi atribuite, cu certitudine, fie versiunii maghiare, fie celei latine, PO prezintă modalităţi în care cele două modele se combină pentru a da la iveală textul românesc. Analiza a două traduceri-model care, în esenţă, se revendică de la *Biblia* ebraică (aproape exclusiv textul maghiar, într-o bună măsură cel latin), analiză efectuată în vederea aflării acelor elemente care au trecut dinspre cele două texte înspre un al treilea (*Palia de la Orăştie*), arată că diferenţele dintre textele model nu sînt mereu atît de relevante (uneori lipsesc cu desăvîrşire) încît să se poată constitui în elemente de referinţă pe a căror bază să se afirme relaţii de filiaţie. Există, însă, şi porţiuni de text - destul de întinse - care pot permite stabilirea relaţiilor dintre textul maghiar sau cel latin şi traducerea românească.

3. În acest fel, se pot observa patru mari tipuri de situaţii, toate decurgînd din felul în care PO a fost lucrată: **a)** există porţiuni care pot fi atribuite, cu certitudine şi exclusiv, modelului latin; în ansamblul PO, acestea nu sînt foarte întinse; **b)** există porţiuni care pot fi atribuite, cu certitudine şi exclusiv, modelului maghiar; întinderea acestora este considerabil mai mare decît în cazul precedent; **c)** există porţiuni care, cu certitudine reprezintă rezultatul compilării, al punerii la contribuţie, simultan sau succesiv, al celor două texte model; **d)** există porţiuni care ar putea fi puse la fel de bine, atît pe seama modelului latin, cît şi pe seama celui maghiar; proveniența acestora neputînd fi stabilită decît pe baza unor deducţii şi conjecturi, fără ca acestea să aibă o valoare probatorie prea mare.

Situaţiile care pot fi aşezate în această categorie sînt numeroase. Ele sînt importante din mai multe motive, toate acestea dînd seamă de modalităţile în care actul traducerii avea loc în perioada de început a vechii române literare. Pe de altă parte, însă, categoria aceasta este falsă în realitate, cazurile ce s-ar orîndui sub d) datorîndu-se nu urmării de către traducătorul român a unei porţiuni de text dintr-o limbă model - precum în cazurile de sub a), b) şi c), ci unei modalităţi de traducere prin care versiunile model se apropie şi, mai ales, faptului că între

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

versiunea maghiară şi cea latină, pe anumite porţiuni de text, existau - din motive lesne de înţeles - apropieri foarte mari şi chiar identitate.

De aceeea, important pentru metoda noastră de cercetare este faptul că ea trebuie să urmeze, pe cît se poate, calea pe care textul românesc a fost tradus, identificarea acestei căi fiind fundamentală pentru validitatea oricăror aserţiuni legate de traducere.

a) această categorie este reflectată de traducerea primelor capuri ale *Genezei*, precum şi de numeroase versete care apar de-a lungul întregii PO. Un astfel de loc este cel de sub *Gen*., 5, 3, unde o mică neatenţie a traducătorului român căruia, foarte probabil, la momentul traducerii, textul *Genezei* nu-i era complet necunoscut, indică urmarea textului latin. Versetul în PO este următorul: „Adam custă 130 de ani şi făcu feciori pre chip şi asămănătura lui, şi chiamă numele lui Sit". Între Vulgata şi textul maghiar există o diferenţă relevantă, dată de aceea că traducătorul maghiar urmează altă sursă decît cea (cele) de la baza textelor greceşti şi latineşti, o sursă care este dintru început explicită: „Es ADAM száz harmitz estendös vala, es nemye egy Fiat, ki az ö Képéhöz hasonlatos vala, es neueze ötett Sethnec", în vreme ce Vulgata prezintă: „vixit autem Adam centum triginta annis *et genuit ad similitudinem et imaginem suam*, vocavitque nome eius Seth" [kaiV ejgevnnhse kataV thVn ijdevan aujtou~ kaiV kataV thVn eijkovna aujtou~, „et genuit ad figuram suam, et ad imaginem suam" (*Septuaginta*)]. După cum se vede, textul maghiar spune că Adam a procreat *un fiu*, şi nu doar că a procreat. Textul românesc nu poate traduce doar *făcu*, de aceea va folosi şi un complement direct, dar, conform unei formule care se instituie mai jos şi se va repeta foarte des, foloseşte pluralul, deşi este vorba doar despre un fiu. Dacă ar fi urmat textul maghiar, autorul PO nu ar fi fost în situaţia de a anunţa unica progenitură a lui Adam printr-un plural. Alături de aceasta este de remarcat că „pre chip şi asămănătura lui" nu redă „Képéhöz hasonlatos", ci „ad imaginem et similitudinem"[2] (utilizarea lui *chip* nu constituie nicicum o marcă a urmării versiunii maghiare).

Nici cartea a doua nu este lipsită de astfel de situaţii. Astfel apar următoarele două situaţii:

Ex., 5, 3: „Ziseră: «Domnedzeul evreilor au chiemat pre noi cum să meargem cale de trei dzile în pustie şi să facem jirtvă Domnului Domnedzeului nostru, cum ciuma sau arma să nu vie pre noi»", ceea ce nu se poate revendica de

[2] Aceasta este ordinea din Nestle şi Carrières, în Osb fiind exact invers.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

la: „*Öc kedig* mondanac: A Sidoknac Istene hit münket: *Bochassel ezokaert*, hogy menyünc harmadnapi iaro földént à pusztaba, es aldozzunc à mi WRunknac Iste~ünknec, hogy döghalal à vagy fegyuer ne iöye~ mireanc“, decurgînd din: „dixerunt Deus Hebraeorum vocavit nos ut eamus viam trium dierum in solitudinem et sacrificemus Domino Deo nostro ne forte accidat nobis pestis aut gladius“.

Ex., 8, 9: „Şi dzise Moisi lu faraon: «Tocmeaşte mie când voiu ruga derept tine (...)“, unde PO nu urmează textul maghiar: „Mo~da Moses: Tiyed legyen à tisztesség én elöttem, es mond meg mikor imadkozzam te erötted (...)“, ci pe cel latin: „dixitque Moses Pharaoni constitue mihi quando deprecer pro te (...)“. După cum se observă, textul maghiar, precum alte texte care urmează direct versiuni ebraice, prezintă o formulă condescedent-ironică rostită de Moise către faraon, întregul verset reflectînd faptul că Moise ştia deja cum se vor sfîrşi lucrurile, aparenta sa toleranţă (acumularea de refuzuri încăpăţînate din partea faraonului, corespunde, la nivelul lui Moise, cu o acumulare, proporţională, de forţă şi siguranţă de sine) nefiind decît răbdare în faţa timpului care trebuie să treacă. Textele latin şi român nu sugerează aşa ceva.

Există, totodată, unele versiuni ebraice în care versetul are o cu totul altă turnură, tot Moise fiind cel care vorbeşte. Ceea ce apare în aceste versiuni ebraice s-ar putea reda prin: „Aş vrea să te mîndreşti înainte-mi, cînd ai putea face asta, dacă te-aş ruga pe tine, pe servitorii tăi şi pe poporul tău să îndepărtaţi broaştele de la tine şi din casele tale, doar în fluviu să rămînă“. De aceea, versetul următor, în aceste versiuni, nu prezintă „Fie precum zici, dar trebuie să ştii că nu mai există unul precum Domnul Dumnezeul nostru“. Probabil, însă, că este vorba despre o variantă sau de urmarea unei interpolări, deoarece textul îşi pierde astfel coerenţa internă, Moise avînd, în cîteva rînduri o atitudine tolerantă, reparînd oarecum situaţia şi aşteptînd apoi ca faraonul, la rîndul său, să-şi ţină cuvîntul.

b) mult mai bine reprezentată, cea de-a doua categorie poate fi observată la nivelul unor situaţii precum cea de sub: *Ex*., 35, 16: „Şi mearseră den Vethealiu, şi când ară fi depărtaţi de la Efrata cătu-i lungul unui pămînt arătoriu, născu Rahila“, care urmează: „Es elmenenec Bethelböl: Es mikor egy sza~to föld hoszszanyi volnanac Ephratatol, szüle Rahel“. Altfel se prezintă lucrurile în *Vulgata*: „egressus inde venit verno tempore ad terram quae ducit Efratham in qua cum parturiret Rahel“.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

Este necesar să se aducă în discuţie şi ceea ce apare în textul grecesc: jApavra" deV jIakwVb ejk BaiqhVl, ejvphxe thVn skhnhVn aujtou~ ejpevkeina tou~ puvrgou Gadevr, jEgevneto deV hJnivka hjvggisen eij" CabraqaV tou~ ejlqei~n eij" thVn jEfraqa~, ejvteke JRachvl, „Profectus autem Jacob de Baethel, fixit tabernaculum suum ultra turrim Gader. Et factum est, dum appropinquaret in Chabratha ad veniendem in Ephratha, peperit Rachel“ (*Septuaginta*). După cum se observă, versiunile de mai sus prezintă diferenţe cît se poate de semnificative, date de dificultăţile pe care acest verset le ridică în calea traducerii. Se pare că, şi de această dată, fără a putea presupune că provine din mîinile unor oameni mai înţelepţi decît cei care au lucrat la *Septuaginta*, la *Vulgata* şi la multe versiuni moderne, textul maghiar este cel conform cu cel ebraic. Mai întîi, textul grecesc conţine un adaos (ejvphxe thVn skhnhVn aujtou~ ejpevkeina tou~ puvrgou Gadevr) al cărui loc nu se află aici şi care nu este conţinut în alte texte paralele[3]. Alături de această adăugire, cu adevărat complexă este situaţia segmentului următor: hJnivka hjvggisen eij" CabraqaV tou~ ejlqei~n eij" thVn jEfraqa~. Situaţia din ebraică sprijină cu putere explicaţia pe care o dă B.V. Anania, explicaţie la care aderăm, întrutotul[4]. Cu alte cuvinte, ideea de redat era că pe Rahila au apucat-o durerile facerii înainte de Efrata, cînd mai aveau de parcurs pînă acolo o anumită porţiune de drum. Lucrul acesta este foarte bine redat în traducerea lui Luther, în cea a regelui Iacob I şi în B.Jer.: „Und sie brachen auf von Bethel. Und als es noch eine Strecke Weges war bis Ephrata, da gebar Rahel“, „And they journeyed fron Beth-el; and there was but a little way to come to Ephrath: and Rachel travailed“, respectiv: „Ils partirent de Béthel. Il restait un bout de chemin pour arriver à Éphrata quand Rachel accoucha“[5]. Încă mai complicată este situaţia din *Vulgata*, unde apare: „inde venit verno tempore ad terram quae ducit Efratham“. Comentariile ediţiei Carrieres încearcă să explice sintagma *verno tempore* astfel: „Hebraea est כברת *chibrath*, quod deducitur a radice ברה *bara*, quae cibare significat, addito caph servili, quod *secundum*, vel *juxta* significat, quasi dicat: Juxta tempus quo terra cibum et segetem effert; quod sanctus Hieronymus aliquando vertit, *tempus viridationis*“.

[3] Locul firesc al acestei secvenţe se află după moartea şi îngroparea Rahilei, aşa cum apare în PO, sub 21.
[4] Sub nota *c*, p. 61 a B.Ort. găsim: „Literal: «cînd mai aveau o bucată de drum pînă la...». Septuaginta preia ebraicul **kibrach** = ‘întindere’, ‘distanţă’, transcriindu-l **havrata**, pe care unele versiuni româneşti îl redau ca nume propriu“.
[5] La fel se traduce şi în B.magh.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

Interpretarea din *Vulgata* ar fi de luat în seamă dacă textul ebraic nu ar pleda cu tărie pentru ceea ce apare în versiunea lui Luther, cea engleză şi în *Biblia* de la Ierusalim. Situaţia din Vulgata, o greşeală perpetuată în virtutea autorităţii celui care a făcut-o şi, apoi justificată în virtutea aceleiaşi autorităţi supralicitate, se datorează unei banale analize care nu trebuia făcută şi care provine din categoria acelor analize false care generează etimologia populară, spre exemplu. În plus, sub *Gen*., 48, 7, Iacob îi aminteşte lui Iosif de moartea mamei sale şi, reluînd segmentul acesta, patriarhul foloseşte ebr. כִּבְרָה, ceea ce indică o distanţă spaţială şi de parcurs şi nu una temporală ori un anotimp.

La fel se prezintă lucrurile sub *Gen*., 50, 14, unde rezultatul traducerii: „După aceaia, iară, deaca îngrupară tată-său, Iosif iară se înturnă în Eghipet, cu fraţii săi şi cu toţi cu ceia carii cu el mersease în sus a îngrupa pre tată-său“, urmează: „Minekutanna kedig eltemettec volna az ö attyokat: Ioseph ismet Egiptusba tére az ö attyafiaiual, es mind azockal a kic öuele fel mentenec vala az ö attya el temetni“ şi nu: „reversusque est Ioseph in Aegyptum cum fratribus suis et omni comitatu sepulto patre“ (*Vulgata*). Textul ebraic ar putea fi redat după cum urmează: „Şi s-a întors Iosif în Egipt, el şi fraţii săi, şi toţi cei ce urcară cu el, pentru a-l îngropa pe tatăl său, după ce l-a îngropat pe tatăl său“. Avînd în vedere finalul acestui verset, în care se folosesc aceiaşi termeni pentru a se face referire la o anumită realitate, privită din două perspective (eventual temporale), ceea ce, este nu atît posibil generator al unei uşoare confuzii, cît al unei exprimări stîngace, este de înţeles cauzele pentru care diferitele limbi au preferat căutarea unei soluţii care să fluentizeze versetul şi să-i confere oarecare eleganţă. Fireşte că, aşa cum se petrec lucrurile de obicei, atunci cînd apar astfel de situaţii, traducătorii, chiar dacă se inspiră din alte traduceri, preferă găsirea şi utilizarea unei soluţii proprii[6]. În cele de mai sus, textul grecesc renunţă la o parte a versetului, forţînd subînţelegerea, ceea ce se întîmplă şi în B.Jer. Textul latin foloseşte ablativul absolut, dar reduce la o sintagmă o întreagă propoziţie. Astfel, *Vulgata* păstrează întregul conţinut al versetului şi obligă la o subînţelegere parţială (toţi aceia care i-au însoţit pe Iosif şi pe fraţii săi). Soluţia textului german şi a celui maghiar (pe urmele căruia merge şi textul românesc) a fost aceea de a păstra întreg versetul, aşa cum apare el în ebraică, dar cu modificări de

[6] Caracteristica aceasta a traducătorilor poate fi foarte bine observată la textul biblic, deşi nu este acesta exclusiv terenul pe care ea se manifestă. În esenţă, atunci cînd există posibilitatea ca traducătorii să fie nevoiţi a se elibera de constrîngerile unui text, aceştia o fac, mai mult sau mai puţin, în spiritul propriei limbi şi pe cont propriu.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

topică. Ceea ce se repetă oarecum, în contextul comunicării constituind un soi de precizare mnemică (după ce l-a îngropat pe tatăl său) îşi păstrează valoarea, dar se enunţă la începutul frazei. În felul acesta, textul ebraic este aproape intact, modificarea de topică neschimbînd valoarea segmentului mutat, necesitînd doar o formulă temporală introductivă, implicită în textul ebraic.

Singurul text care respectă întocmai textul ebraic aparţine unei limbi care, la momentul traducerii textului nu era încă foarte rafinată şi care, probabil, nu simţea nevoia separării celor două segmente ale versetului[7]: „And Joseph returned into Egypt, he, and his brethren, and all that went up with him to bury his father, after he had buried his father".

În sfîrşit, o specie aparte este aceea, în care este nevoie de raţionamente aprofundate pentru a avea garanţii care să demonstreze că o situaţie face parte din această categorie şi nu din următoarea, în vreme ce simpla plasare a acelei situaţii în categoria următoare ar fi o soluţie nu doar comodă, ci şi oneroasă.

Sub *Gen*., 24, 40, se înregistrează: „***Si zise mie***: «*Domnul înaintea căruia eu îmblu*, *tremite-va îngerul său cu tine şi* **va năroci** calea ta, **cum** feciorului mieu muiare să iai dentru rudele meale şi den casele tătîni-mieu»". În *Vulgata* acest verset are forma: „*Dominus* ait *in cuius conspectu ambulo mittet angelum suum tecum et* diriget viam tuam accipiesque uxorem filio meo de cognatione mea et de domo patris mei", iat în textul maghiar: „***Es monda ennekem***: *Az WR, ki elött én iaroc*, *elbochattya az ö Angyalat teueled*, *es* **meg szerentsesiti** a te útadat, **hogy** az én fiamnac feleséget végy au én rokonsagim közzül, es az én attyamnac hazabol". După cum se observă din sublinierile de mai sus, porţiunile care îşi corespund între cele trei texte sînt destul de ample, aparent, find dificil de arătat cui i se datorează textul românesc. Cu toate acestea, probabil că raţionamentul corect este cel care pleacă de la ideea că, mai întîi, textele latin şi maghiar au redat cu destulă fidelitate textele pe care le aveau la bază, acestea fiind nu foarte diferite între ele. De aceea, cele două baze ale textului românesc (textul maghiar şi cel latin) au ajuns a fi foarte asemănătoare. Plecînd de la această premisă fundamentală, se poate considera că textul PO se edifică urmînd textul maghiar.

[7] Este singura explicaţie coerentă deoarece, cu alte prilejuri, versiunea engleză îşi ia libertatea de a ajusta textul ebraic sau, probabil, de a adera la soluţiile altor traduceri, acestea neurmînd întocmai textul ebraic.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

c) Felul în care traducătorul român încearcă să pună la contribuţie ambele texte pe care le are ca model este evident în mai multe rînduri. Astfel, sub *Gen*., 2, 6 apare: „Ce o fîntînă sau negură den pămînt stropind şi udînd toată faţa pămîntului“. Există, la prima vedere, posibilitatea ca „fîntînă sau negură“ să fie un fel de glosă în text, fapt întîlnit în PO, precum şi în majoritatea vechilor traduceri religioase româneşti. În *Vulgata* avem: „sed fons ascendebat e terra inrigans universam superficiem terram“, iar textul maghiar prezintă: „De Köd megyen vala fel a Földröl, es neduesiti vala mind az egész Földett“. Relaţia dintre lat. *fons* ‘izvor, sursă’ şi magh. *köd* ‘negură, ceaţă’ (contradicţia dintre cei doi termeni este una de suprafaţă) aduce elementul care conduce la aşezarea acestui caz în prezenta categorie. Termenul latin se justifică dacă ne raportăm la textul grecesc, unde apare phghv, care, însă, era mult mai generos sub aspect semantic. Termenul maghiar indică faptul că această versiune decurge din cea ebraică, unde apare: „ וְאֵד יַֽעֲלֶ֥ה מִן־הָאָ֖רֶץ“, adică ‘Ci un abur urca din pămînt’. Aşadar, textul românesc redă ceea ce apare în cel latin, *fons*, nu abandonează ceea ce apare în textul maghiar, *köd*, şi încearcă să le înglobeze pe ambele. Ceea ce surprinde, apoi, este faptul că, cu toată grija de care dă dovadă traducătorul român, nu apare un predicat (căci, deşi legată de propoziţia anterioară, aceasta îşi avea predicatul ei). Nici *ascendebat*, nici „megyen vala fel“ nu apar cumva. În schimb, apar două verbe la modul gerunziu, care redau, în ordine, *inrigans*, respectiv *neduesiti vala*. Mai este de remarcat că traducătorul român păstrează gerundivul şi nu urmează forma maghiară, care era un imperfect.

În aceeaşi categorie intră şi *Ex*. 6, 9: „Moisi **aceastea** spuse ficiorilor lu Israil *toate*“, „Moses **ezeket** meg mo~da az Izrael fiainac“, „naravit ergo Moses *omnia* filiis Israhel“. După cum se vede, compilaţia nu consista în a face din două versiuni una singură care să cuprindă tot ceea ce apare în cele două (din textul latin, *ergo* nu trece în cel românesc), ci doar în alcătuirea unei traduceri româneşti care să selecteze în modul cel mai armonios elementele care, puse împreună, pot oferi cititorului român o imagine completă asupra conţinutului textului. De aceea apar şi versetele care reduc, sintetizează elementele considerate pletorice de către autorul traducerii. Aşadar, toate acţiunile prin care traducerea se edifică au darul de a contribui la constituirea unui text românesc inteligibil, accesibil cititorului şi auditoriului, apt să redea corect conţinutul textului biblic.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

Cele de mai sus sînt întărite de următoarea situaţie, din *Gen*., 4, 26: „Şi Sit încă făcu un fecior, care chiamă Enos. *Acela începu a chema într-ajutoriu numele Domnului*; **în acea vreame începură numele Domnului a propovedui**“. Avem a face cu o traducere combinată, căci *Vulgata* prezintă: „sed et Seth natus est filius quem vocavit Enos *iste coepit invocare nomen Domini*“, în vreme ce textul maghiar prezintă: „Sethis nemze egy fiat, es Enosnac neueze: **Ackor kezdetéc az Istennec Neus segetsegül hiuatnyi**“. De fapt, textul ebraic are de redat ideea: ‘Atunci se începu a se chema (idolii) cu numele Eternului’. Unele versiuni interpretează în acest loc sau îl lasă ca atare (în *Septuaginta*: OuJ~to" hjvlpisen ejpikalei~sqai toV ojvnoma Kurivou tou~ Qeou~), „Hic speravit invocare nomen Domini Dei“, în vreme ce *Carrières* prezintă următorul comentariu: „Sensus est, tunc temporis, auctore et suasore Enos, coepise homines passim, et publice certis caeremoniis, et conceptis precum formulis, Deum colere“. În versiunea maghiară, la „segetsegül hiuatnyi“ apare următoarea notă marginală: „Nem hogy annac elötte is segetsegül nem hittac volna. De miert hogy a Cainnac gonassagaert meg küssebedet vala, eckor vyonan meg epittetéc“ ‘Nu în sensul că pînă atunci ei nu ar fi crezut. Ci pentru că, după ce, datorită răutăţii (păcătoşeniei) lui Cain scăzuse, de atunci s-a întărit iarăşi’.

4. Mai sînt de amintit acele situaţii în care, deşi traduce doar din una dintre versiunile pe care le are înaintea sa, traducătorul PO - care nu poate fi creditat ca urmărind continuu ambele versiuni - apelează la soluţiile celeilalte, fie pentru a înţelege exact ce vrea textul să spună, fie pentru a adopta de acolo o soluţie care să limpezească rezultatul traducerii, adică textul românesc pe care tocmai îl face să apară. Un astfel de exemplu, apare sub *Ex*., 34, 18, unde „Abib holnap“ ‘luna Abib’, din textul maghiar, nu este tradus întocmai în PO, unde apare „(în vreamea) luniei dentăniu“ şi „în luna primăvăriei“, ceea ce provine din *Vulgata*, din: „(in tempore) mensis novorum“, respectiv din: „mense (...) verni temporis“. Este de menţionat că restul versetului se revendică de la textul maghiar.

Alături de acestea, în direcţia urmării textului maghiar, a celui latin sau a compilaţiei pledează felurite structuri şi calcuri (de expresie şi de semnificat), preluate de către PO din unul dintre modele sau din ambele. Forţa argumentativă a unor astfel de situaţii este destul de ridicată. Astfel, nu se poate nega faptul că, sub *Gen*., 23, 17: „400 şicluş de arginţi, care îmbla în negoţ“, avem a face cu un calc după magh: „(...) ki aruba iár vala“, de asemenea pentru *Gen*., 9, 23, unde expresia *trupul de ruşine* redă magh. *szömermes testét*. În acelaşi fel, elemente

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

moştenite din latină, se încarcă cu valori proprii textului maghiar, prin calc de semnificat: *urmă* pentru *nyom* 'generatione' (*Gen*., 15, 16), *lemn* precum *fa* (în *Vulgata* este *arbor*, dar termenul maghiar avea, şi are, ambele sensuri 'lemn', 'pom, copac') (*Gen*., 18, 4), sau *izbeală* pentru *chapas* 'nenorocire' (*Ex*., 30, 12), acestea fiind doar cîteva exemple din cele pe care, cu generozitate textul PO le oferă.

5. În ceea ce priveşte situaţia elementelor lexicale, situaţia este ceva mai complexă, în sensul că o argumentaţie atentă şi corectă impune o mare atenţie în activitatea prin care se discerne asupra fiecărui caz în parte.

De aceea, legat de situaţia elementelor lexicale luate izolat, sînt de făcut unele observaţii. Textul PO conţine elemente lexicale avînd două proveniențe (elemente moştenite din latină şi elemente împrumutate din maghiară) pe care, în mod aparent, traducătorul le mînuieşte în funcţie de ceea ce apare în textul model urmat în acel moment. Cercetarea amănunţită a traducerii PO arată că, în fapt, doar arar se petrec lucrurile astfel, traducătorul nelăsîndu-se condus de elementele lexicale ale modelului urmat[8].

În textul PO apar, spre exemplu, elemente de origine maghiară precum: (*în*) *alean*, *aleaniş*, *alnicie*, *bărat* şi *bărătaş*, *băsău*, *besadă*[9], *buduşlău*, *celui*, *chelciug*, *chip*, *ciurdă*, *hăsnui*, *hotar*, *iliş*, *îngădui*, *marhă*, *ocă*, *plaşcă*, *pogaci*, *şinor*, *şireag*, *tălmaci*, *tar*, *tăroasă*, *vadră*[10], *zălog*. Nu se poate accepta ca, într-o zonă de influenţă maghiară (o influenţă atît de puternică încît se întreprinde traducerea textului sacru din acestă limbă), în care bilingvismul româno-maghiar era de domeniul evidenței, termeni precum *alean*, *bărat*, *beseadă*, *celui*, *chelciug*, *chip*, *ciurdă*, *hasnă*, *hotar*, *îngădui*, *marhă*, *pogaci*, *şireag*, *tălmaci*, *tar*, *vadră*, sau *zălog* să nu fi fost deja de multă vreme într-o largă circulaţie. De altfel, aceştia nu doar că apar, în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, în majoritatea textelor româneşti, indiferent de zona de proveniență, dar, în ciuda tuturor schimbărilor, ei au curs şi astăzi în limba română, la nivel regional sau chiar în norma literară. Poată că forma *au sucuit* pentru *szokot* (*Ex*., 33, 11) apare sub

[8] De cele mai multe ori, traducătorul se arată mult mai stăpîn pe text decît am fi tentaţi să acceptăm, slăbiciunile sale fiind manifeste în alte situaţii, în realitate, mult mai compexe acelea şi mai dificil de gestionat.

[9] Dar nu mereu corespunzînd magh. *beszed*; sub *Gen*., 4, 23, corespunde perifrazei „aszt a mitt mondoc" 'ceea ce spun'.

[10] Nu cu sensul 'unitate de măsură', ci cu sensul 'găleată' (*Gen*., 24, 14)

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

influenţa textului maghiar, din cine ştie ce cauze[11], de asemenea, *bercurele* pentru *berkeket* (Ex., 34, 13)[12].

Două cazuri, din aceeaşi categorie, merită amintite aici, subliniind că, poate sînt cele mai sugestive, dar nu sînt singurele din clasa lor. Sub *Ex*., 32, 10 apare forma *să potopească* pentru *emészszze*. Verbul, mai demult împrumutat din maghiară şi cunoscut traducătorilor români[13], apare, însă şi în PO sub *Ex*., 33, 3 nu *amistuiască*. Acesta, însă, apare în *Gen*., 31, 15 *au amistuit* pentru *meg emésztette*, *Ex*., 3, 2, şi 33, 3, *nu se amistuia*, respectiv *te-aş amistui*, în ambele situaţii redînd acelaşi verb maghiar. Aşadar, nu este obligatoriu ca atunci cînd un verb de origine maghiară în limba română apare într-o traducere românească a unui text maghiar faptul să se constituie într-o dovadă a împrumutării respectivului termen datorită actului de traducere. Cel mult, se poate ca textul de tradus să exercite oarecari presiuni în această direcţie.

Tot astfel stau luctrurile şi în cazul următor. Sub *Ex*., 38, 9 apare forma *tîrnaţ* pentru *tornatz*. Sub *Ex*., 38, 11; 14; 16; 17; 18 şi 20, însă, acelaşi element maghiar, *tornatz*, este redat în limba română prin *pridvor*. Mai mult, sub *Ex*., 38, 30, cele două ocurenţe ale magh. *tornatz* sînt redate succesiv prin *pridvor* şi *tîrnaţ*. deşi un caz precum acesta din urmă are la bază cauze ceva mai complexe, pe care le vom observa mai jos, ceea ce s-a încercat în cele ce preced se referă la felul în care se judecă, la nivel de efect, apariţia unor elemente lexicale într-un text tradus, atunci cînd acele cuvinte provin din aceeaşi limbă cu cea din care se operează traducerea, existînd chiar în textul de tradus.

După cum se observă, termeni româneşti de origine maghiară nu apar mereu cînd acest lucru este posibil sau facilitat de textul maghiar şi de limba română. Uneori aceştia apar, dar fără ca locul respectiv din textul maghiar să conţină respectivul termen, deşi, în mod evident, acea porţiune de texte se constituie ca traducere a textului maghiar. Alteori, intervin în text termeni de

[11] Este posibil ca autorul traducerii româneşti să nu fi înţeles un verb banal ‘a obişnui, a avea obiceiul’, şi a preferat depăşirea situaţiei printr-un act comod cum este cel al împrumutului, dar este la fel de posibil ca astfel, bunul cunoscător al limbii maghiare (limbă model pentru microzona respectivă) să fi încercat să introducă un termen în limba română.

[12] Deşi limba română avea *crîng*, *dumbravă*, *pădurice* etc., este posibil să fi considerat traducătorul român că, fiind vorba despre nişte locuri consacrate unor culturi orgiastice, era nevoie de o denumire specială, după cum este posibil ca termenul respectiv să fi avut curs în zona respectivă, folosit fiind la nivel popular şi încărcat cu valori peiorative,

[13] Vezi, spre exemplu, CB FA, 3, 19; *1Ioan*, 2, 2; dar şi CP *1Ioan*, 3, 9).

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

origine slavă, în vreme ce textul latin şi/sau cel maghiar, prezintă termeni pe care limba română îi deține în inventarul său activ.

De aceea, nu de puțin ori, astfel de relaționări ar fi absurde, aşa cum la fel ar fi dacă, spre exemplu, atunci cînd termenului moştenit, *pagînii*, corespunzîndu-i în textul maghiar *poganok*, iar în cel latin *gentes,* s-ar proceda la a susține că termenul românesc apare aici datorită a ceea ce apare în textul maghiar[14].

Totodată, situațiile în care textul românesc prezintă un termen de origine maghiară, în vreme ce textul maghiar prezintă, în acelaşi loc, un alt cuvînt - împrumutat sau nu de către română - pot fi judecate în ambele feluri, ceea ce ar constitui o eroare.

În adevăr, nu se poate demonstra o relație între două versiuni pe baza unor împrumuturi, mai ales atunci cînd cele două limbi prezintă anterior traducerii contacte de durată, profunde, iar elementele lexicale, cu certitudine constituie împrumuturi mai vechi decît data traducerii. Traducătorul va folosi în mod firesc acei termeni, dar fără o relație neapărată de dependență față de ceea ce apare în textul de tradus. Relația este cu atît mai ruptă cu cît intervine un al treilea text.

6. Observațiile precedente, generate de analiza unor situații concrete, permit concluzii cu caracter mai general asupra modului de elaborare a unei dintre cele mai importante traduceri vechi româneşti. Totodată, însă, cele de mai sus trebuie completate cu unele precizări referitoare la aspecte ale modului în care se efectuau vechile traduceri româneşti.

Analiza amănunțită a unor traduceri precum *Codicele Bratul* (CB) şi *Biblia de la Bucureşti* (BB), adică a unor texte ale căror surse le cunoaştem, arată că, aşa cum traducătorii nu aveau obiceiul de a consulta în mod constant şi riguros sursele, tot astfel nu aveau nici obiceiul de a căuta să ajungă ca, înainte de a aşterne pe hîrtie presupusa redacție finală, să obțină o imagine completă şi amănunțită asupra surselor, în esență a textului de tradus. Pentru PO, prima situație este valabilă într-o proporție destul de scăzută, constanța cu care traducătorul consultă ambele texte, maghiar şi latin, fiind remarcabilă, la nivelul

[14] Fireşte, într-un caz precum cel de sub *Gen*., 3, 12 (adică într-o porțiune de text care se edifică pe baza *Vulgatei*), unde PO prezintă *soț*, în vreme ce, în textul latin apare *sociam*, se poate considera că modelul a influențat alegerea cuvîntului folosit în text. Cu toate acestea, trebuie observat că termenul *soț*, era moştenit, aşadar anterior cu mult sfîrşitului de secol XVI, curent în limba română şi nu era necesar de vreun astfel de impuls pentru a-l utiliza. Traducînd un text maghiar sau slavon, traducătorul român l-ar fi utilizat deopotrivă, dacă sensul textului tradus o cerea.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

epocii[15]. În plus, unele situații arată că acest traducător avea o imagine destul de coerentă - iarăşi, în contextul epocii sale - asupra textului în ansamblu. Astfel, fie că întîmpina dificultăți de traducere în anumite segmente, fie că întîlnea secvențe asemănătoare ori identice, se pare că traducătorul încerca să beneficieze de formulările mai limpezi a căror apariție, eventual, putea fi stimulată de către model, în alt loc al textului. Fără a dispreţui expresia variată, fără a neglija exprimările şi formele pe care textele urmate le conțineau, uneori, din diferite motive, traducătorul român se raporta la alte locuri din text, cu formulări mai inteligibile, mai directe sau doar mai elegante. În felul acesta, fără a copia neapărat o formă de exprimare deja găsită, se stabileau relații, paralelisme, facilitîndu-se accesul la sensurile textului. Chiar dacă nu reuşeşte o relaționare foarte amănunțită între segmentele de text ce-şi corespund cumva (deziderat mult prea nerealist, chiar şi pentru o întreprindere actuală, elaborată de cîteva persoane în cîteva luni), rămîne absolut remarcabilă această trăsătură de care traducătorul PO dă dovadă, mai ales că ea se corelează cu lectura relativ consecvent-alternativă a celor două versiuni model.

Avînd în vedere cele de mai sus, mai trebuie observat că, pentru cazul unui text de întinderea *Paliei de la Orăştie*, nu este realizabilă consultarea paralelă, cu o constanță absolută, a mai multor texte. De fapt, situația cu adevărat greu de înțeles ar fi fost aceea în care traducătorul ar fi dat dovadă de o constanță neomenească, urmărind totul cu maximă consecvență, compilînd totul, nescăpîndu-i nimic, urmîndu-şi cu maximă precizie aplicarea concepției puse la baza traducerii. Privind lucrurile din această perspectivă, se poate observa că, în cazul PO, în general, situațiile de neatenție sînt foarte rare.

Întrucît, ca orice activitate umană, actul traducerii - un tip complex de activitate, cu implicații de asemenea complexe[16] - constituie un efort concret îndreptat spre scopuri concrete, realizat de către oameni concreți, cu particularități umane, nu se poate trece peste faptul că acei oameni, cu modul lor de acțiune, erau pîndiți de felurite capcane dar, mai cu seamă, erau supuşi la felurite încercări, inerente oricărei activități umane. De aceea, nu se poate judeca

[15] Este foarte important să se observe că analiza temeinică a PO ca traducere, este de natură să convingă că, într-adevăr, PO constituie rezultatul muncii a cel puțin două persoane, care au început să lucreze independent, mai întîi acordînd preponderență modelului latin, apoi centrîndu-se pe cel maghiar. În acest context, se explică motivul pentru care pledoaria anumitor cazuri concrete în favoarea consecvenței consultării celor două modele este mult atenuată de forța evidenței altor cazuri concrete, care pledează în sens opus.

[16] Vezi Al. Gafton, *După Luther. Traducerea vechilor texte biblice*, Iaşi, 2005.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

acest întreg proces dintr-o perspectivă ideală, fără asumarea pe deplin şi a rezultatelor defectuoase ale unui astfel de raționament. Acesta este motivul pentru care, alături de traducători şi de mijloacele lor reale, de mediul din care aceştia făceau parte şi de influențele cărora le erau supuşi, apoi de limba în care se traducea şi de limbile din care se traducea, precum şi de situația reală a destinatarului versiunii româneşti, trebuie avute în vedere trăsăturile general umane cărora aceia le erau supuşi şi care erau modulate în chipul situației concrete din respectiva epocă.

7. O ultimă chestiune de mare importanță, în măsură să caracterizeze PO în rîndul traducerilor româneşti, se referă la unul dintre elementele centrale ale concepției autorului *Paliei* asupra traducerii unui text sacru. Texte precum CB şi BB, spre exemplu, rezultă din urmarea, cu un grad foarte ridicat de fidelitate, a textelor de tradus. Situația CB şi BB diferă considerabil de cea din *Noul Testament de la Bălgrad* (NTB)[17], precum şi din cea a PO. Întrucît acest fapt nu înseamnă că textele PO şi, apoi NTB, se edifică haotic, traducătorii lor fiind indiferenți la textele pe care le traduc (sau doar consultîndu-le pe acestea), vom motiva concluzia pe care am extras-o din analiza traducerii PO.

Punctul de plecare este acela că traducătorul (sau traducătorii) PO pare a nu uita o clipă că lucrează pentru un destinatar precis: individul uman, care ştie să citească un text sau/şi să asculte o lectură.

De aceea, traducătorul *Paliei* preferă formele de exprimare directe, sau, mai exact, atunci cînd, în textele model, găseşte construcții neobişnuite pentru română sau dificile pentru cititorul român (care, oricum, în urma unui efort de descifrare a acestora, le-ar echivala cu o formă de exprimare caracteristică românei), preferă să echivaleze acele construcții cu unele curent uzitate de către vorbitorul român sau măcar inteligibile acestuia. În acest sens este semnificativ faptul că, uneori, deşi urmează preponderent un anumit model (latin sau maghiar), dacă celălalt model prezintă o formă de exprimare care tradusă ca atare în română, ar genera o structură compatibilă cu româna sau identică cu ceea ce se

[17] Vezi, spre exemplu, Al. Gafton, *Relația dintre **Noul Testament de la Bălgrad (1648)** şi textul corespunzător din **Biblia de la Bucureşti (1688)***, în *Biblia 1688*, vol. II, Iaşi, 2002, p. LV-LXXXIII. Sub anumite aspecte, între diferitele zone româneşti, dar şi sub aspect temporal, se poate constata un decalaj destul de evident. Astfel, PO (1582) şi NTB (1648) sînt superioare, ca traduceri, BB (1688). La situația aceasta contribuia semnificativ faptul că efortul de traducere nu era unul colectiv, de ansamblu. Lipsind comunicarea, fiecare traducător contribuia aproape exclusiv cu cunoştințele sale, cu seriozitatea, cu dascălii şi experiența sa, învăța din propria experiență, dar nu şi din a celorlalți. Acest fapt era de natură să conducă la progrese foarte lente şi, mai ales, la dese reveniri la stadii anterioare.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

află în limba română, traducătorul român preferă schimbarea în acel punct a modelului şi urmarea modelului compatibil cu româna[18].

Există situații în care amănunte şi nuanțe ale textului se pierd la traducere. De fapt, forța care acționează face ca, în actul de comunicare, ființa umană să evite detaliile pe care nu le poate exprima în modalități directe şi care i-ar cere un mic discurs special. Considerînd că efortul nu ar fi răsplătit, sau că ar îngreuna chiar simpla înțelegere a textului, traducătorul ajustează particularitățile conținutului după măsura mijloacelor de expresie pe care le are şi care sînt în măsură să transmită ce a considerat a fi esența conținutului respectiv.

Faptul acesta făcea ca, uneori, segmentele de text pe care le traducea succesiv să sufere felurite reconfigurări. Totodată, pe măsură ce avansa lucrul, familiarizarea cu textul, sub aspect lingvistic şi conceptual, conferea traducătorului român o tot mai puternică impresie de autonomie față de litera textului[19]. De aici unele (aparente) libertăți[20] pe care autorul PO şi le îngăduie față de forma textului. Avem a face, aşadar, cu o traducere din latină, sau din maghiară, în română, dar care, uneori, capătă trăsături de compilație, iar alteori, se eliberează formal de model.

Din acest motiv, se poate spune că, sub impulsul şi sub protecția acestei concepții, limba română dictează în numeroase situații.

Merită notate aici două situații. În prima se observă cum autorul PO nu urmează fidel textul maghiar dacă timpurile sau modurile verbale nu-şi corespund, sau dacă acesta conține repetiții monotone, pe care traducătorul înțelege să nu le transfere în textul românesc: „**Es mikor** ö szömeit *felemelte volna* es *nezne*: Ime elötte harom firfiu *ál vala*. **Es mikor** öket *latta volna*“ (*Gen*., 18, 2), „**Şi cînd** *rădică* ochii săi şi *căută*, iaca, înaintea lui trei bărbați *stau*, **şi**

[18] Fireşte că o astfel de acțiune nu este mereu încununată de succes. Rutina şi siguranța de sine de care traducătorul dă dovadă, dar şi propriile incertitudini şi slăbiciuni (la fel de evidente, în multe situații) conduc la felurite obscurități sau porțiuni dificile în text.

[19] Impresia aceasta era favorizată, în special, de presiunile limbii române. Altfel spus, traducătorul dobîndea nu doar încredere în forțele proprii, ci şi siguranța că, aşa cum poate ieşi la suprafață spiritul prin limba latină sau maghiară, dar în chipul acelor limbi, tot astfel, româna este capabilă nu doar să redea ceea ce era de redat, ci şi să-şi impună structurile sale ca sistem lingvistic unui anumit conținut de gîndire, estetic, afectiv, spiritual etc.

[20] Este semnificativ faptul că aceste libertăți nu sînt de tip interpretativ, căci autorul PO nu reconsideră textul; ele sînt de ordin lingvistic: ceea ce, în limba română, poate fi redat în modalități simple, directe şi mult mai familiare cititorului, fără a aduce atingere conținutului, este în avantaj. Excepție fac, dar nu mereu, formele în care avem a face cu anumite imagini sau structuri supuse factorului estetic, de asemenea, versetele obscure.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

deaca *văzu* pre ei“. În cea de-a doua, față de textul maghiar, în care apare reluată cu consecvență (precum în textul ebraic, de altfel) o formă verbală perifrastică, PO prezintă o expresie variată: „Domnul lu Moisi porîncise“ pentru „az WR Mosesnec parancholta vala“ (*Ex*., 39, 1)[21] stă alături de: „Do‹m›nul lu Moisi era poruncit“ (*Ex*., 39, 5), unde se redă astfel aceeaşi sintagmă din textul maghiar[22].

Acelaşi tip de concepție stă, în esență, şi la baza unui şir de rezultate care apare în PO. Încă din prefața textului se afirmă că s-a tradus astfel din mai multe limbi (nu se pomeneşte, însă, nimic despre nici una din cele două limbi din care, realmente s-a tradus), toate acceptate în spațiul român-ortodox: ebraica, greaca, slavona. Dacă vom considera faptul că textul maghiar urmează celui ebraic şi că *Vulgata* se revendică nu doar de la acesta din urmă, că şi de la *Septuaginta*, atunci aserțiunea autorilor şi contributorilor la PO capătă (alături de caracterul relativ scuzabil pe care o astfel de întreprindere protestantă, în sînul unui neam ortodox, îl are) oarecare temeiuri. Afirmația, însă, conform căreia la producerea *Paliei* contribuie cumva şi textul slavon, rămîne doar o modalitate retorică de captare a bunăvoinței şi de eliminare a suspiciunilor de secol al XVI-lea. Studiul *Paliei de la Orăştie*, ca traducere, obligă la o distincție necesară şi fundamentală, din această perspectivă. Această afirmație a autorilor *Paliei* nu se susține, însă *Palia* conține destul de multe elemente de natură să creeze aparențe care urmate pot conferi credibilitate respectivei afirmații. Cu alte cuvinte, *Palia* conține elemente care au fost introduse în text pentru a da, în fața cititorului care nu analizează lucrarea, oarecare îndreptățire acestei aserțiuni.

Pe alocuri, pentru numele proprii şi pentru etnonime, este posibil ca PO să facă apel la un text slavon sau grecesc. Pe aceste porțiuni apar urme ale unui posibil efort de modulare a numelor proprii conform deprinderilor publicului român ortodox. Scopul era acela pentru care, din loc în loc, traducerea aceasta conține slavonisme, caracteristice ariilor româneşti aflate sub această influență: sădirea la cititor a convingerii că, această traducere biblică se edifică pe o bază ortodoxă, conformă cu cerințele păstrătorilor tradiției. Un traducător care căuta mereu expresia românească, limpede şi care să deschidă accesul cititorului la conținutul textului fără prea mare efort, nu avea, spre exemplu, un motiv mai bun

[21] Vezi şi *Ex*., 39, 7; 29.
[22] Vezi şi *Ex*., 39, 21.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

pentru care să numească cele două cărți *Bitiia* şi *Ishodul*, apoi să vorbească despre *Levia*, *Cisla*, *Torozacon*[23].

Traducătorul era un foarte bun cunoscător al limbii române şi al traducerilor româneşti, sesizase particularitățile şi variantele limbii române, cunoştea relația dintre română şi slavonă, aşa cum se stabilise ea prin traducerile respective. Cu toate acestea, uzul elementelor de origine slavă nu era trăsătura dominantă a acestui traducător. Intenția de a utiliza astfel de cuvinte era, aşadar, cenzurată, ceea ce putea duce la acte de prudență oarecum exagerată, dar şi la manifestări inverse. Avem a face cu o lipsă de echilibru datorată tocmai lipsei de familiarizare, în uzul propriu al traducătorului, cu elemente împrumutate din slavonă. Faptul poate fi constatat şi la nivel morfosintactic[24].

În sfîrşit, în numeroase situații, pe lîngă unele slavonisme deja consacrate, apar unele care trebuie să fi fost supărătoare în spațiul de proveniență al *Paliei de la Orăştie*: *blagoslovi*, *bozii*, *năród*, *preastoalele*, *prietnicie*, *proidi*, *proslavă*, *săblazná*, de pildă. Prezența acestora nu se datorează vreunei presupuse contribuții la traducerea PO a unui text slavon. Acestea sînt doar nişte elemente lexicale introduse în text pentru a da iluzia participării, la traducerea PO, a textului slavon. PO nu este un text românesc din zona Banat-Hunedoara încărcat cu elemente moştenite din latină şi de origine maghiară, dar tradus din ebraică, greacă şi slavonă, ci este un text tradus din maghiară şi latină, bogată în elemente lexicale, calcuri şi (fapt foarte relevant) structuri gramaticale ale celor două modele, şi în care au fost presărate unele elemente slavoneşti.

SIGLE şi BIBLIOGRAFIE

Biblia Hebraica ex recensione Aug. Hahnii cum Vulgata interpretatione Latine, 1 *Genesis - II Regum*, Lipsiae, MDCCCLXVIII

B.Jer. = *La Bible* de Jérusalem traduite des textes originaux (...) par B. et L. Hurault, J. Van Der Meersch, Paris, 1994

Biblia (…), Budapest, 1976

[23] Fireşte, nu trebuie lăsată deoparte posibilitatea ca forma pe care unele nume o capătă în PO să fi fost inspirată de texte bisericeşti contemporane sau mai vechi. Chiar astfel, avînd în vedere că respectivele texte se edificaseră pe o bază slavonă, scopul autorilor *Paliei* era, astfel, îndeplinit.

[24] Fireşte, neputînd presupune că avem a face cu un traducător care controla total textul este de la sine înțeles că presiunile textului de tradus acționau şi în situațiile de acest fel.

BDD-V1887 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)

B.Ort. = *Biblia* (...), Bucureşti, 2001, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania

Die Bibel, oder die ganze Heilige Schrift des altern und neuen Testaments. Nach der deutschen Uebersetzung Martin Luthers, Stuttgart, 1970

La Sainte Bible Polyglotte, contenant le texte hébreu original, le texte grec des Septante le texte latin de la Vulgate et la traduction française de M. L'Abbé Glaire avec les différences de l'hébreu, des Septante et de la Vulgate; (...) par F. Vigouroux, Ancien Testament, tome I, *Le Pentateuque*, Paris, 1900

Palia d'Orăştie (1581-1582) I, préface et livre de la *Genèse*, publiés avec le texte hongrois de Heltai et une introduction par Mario Roques (...), Paris, 1925

PO = *Palia de la Orăştie 1581-1582*, text-facsimile-indice, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, 1968

Sainte Bible contenant l'Ancien et Nouveau Testament avec une traduction française en forme de paraphrase, par le R.P de Carrières, et les commentaires de Menochius, tome premier, Lille, 1843

Septuaginta = H PALAIA DIAQHKH KATA TOUS EBDOMHKONTA / VETUS TESTAMENTUM GRAECUM juxta Septuaginta interpretes, ex auctoritate Sixti Quinti Pontificis Maximi Editum juxta exemplar originale Vaticanum. (...) Cum latina translatione, animadversionibus, et complementis ex aliis manuscriptis. Cura et studio J.N. Jager (...) tomus primus, Parisiis, M DCCC LXXVIII

The Old Testament The Authorized or King James Version of 1611 (...), Cambridge, 1996

Vulgata = *Biblia sacra* iuxta Vulgatam versionem (...) recensuit et brevi apparatu instruxit Robertus Weber Osb, editio altera emendata, tomus I, *Genesis-Psalmi*, Stuttgart, 1975

BDD-V1887 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 19:57:17 UTC)